

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

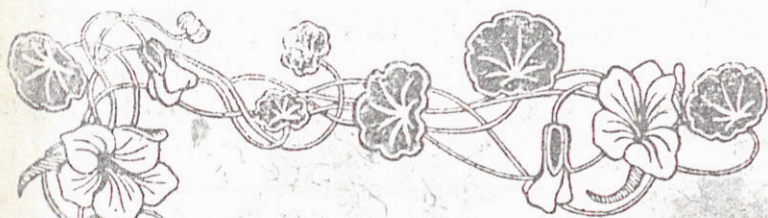
Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

244
924

202

ՆՈՒՆԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ

Կ. ԼՈՒԿԱՇԵՆԻՆԸ

ԱՂԻԱՏ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԸ

2004

Թարգմ. ՕՐ. Մ. Ա.

ԹԻՖԼԻՉ

Արագածիկ «Էդուկացիոն»

1912

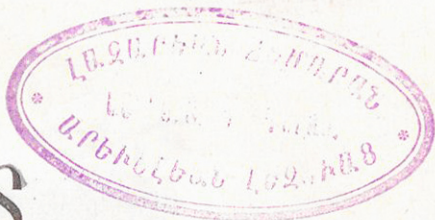
2 1/2

1120

924

ար

ԱՂՔԱՏ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԸ

Թարգմ. ՕՐ. Մ. Ս.

171

ԹԻՖԼԻՉ

Արագածիկ «Հասկերանց» Եկեղաւորինսկայա № 17

1912

5808

924-2012
(5040 | 38 |) w8919

Ա

Կէսօր էր: Դպրոցի ընդարձակ բակում աշակերտները ճնազնտի էին խաղում: Ձմեռուայ պարզ և ցուրտ օր էր: Նրեխաները ուրախ զուարթ ճնակոլով էին անում իրար, գօտեմարտում, ծիծաղում, միմեանց վրայից թռչում: Նրանք թուով յիսուն հոգի էին՝ հասակով 8—15 տարեկան:

Գառան մօրթէ մօխրագոյն գլխարկով 13 տարեկան մի տղայ, ամենից լաւ էր կարողանում ճնազնտով խփել ընկերներին: Նա թէև կռիւկան էր, բայց զէմքը ուրախ էր, աչքերը ծիծաղկոտ ու փայլուն. մօխրագոյն գլխարկը ծոծրակի վրայ քաշած՝ բաւականութիւնից և յաշոդակութիւնից կարմրել էր: Ընկերներն էլ

Նրան գովաբանում էին ասելով՝ «Կեցցէ՛ քաջ ու ճարպիկ Անտօնը, նրա ձեռից ոչոք չի պրծնում, մի տեսէք ինչ անվրէպ աչք ունի»:

Իսկ Անտօնը, որ ձնագունտը ձեռին նայում էր դէս ու դէն թէ էլի ու՛մ խփէ, յանկարծ կանգ առաւ ու աղաղակեց.

— Տղէք, նայեցէք, երեկուայ տղան դարձեալ եկել կանգնել է ցանկապատի ետևը:

— Երէկ նա մեզնից վախեցաւ ու փախաւ, — ասաց աշակերտներից մէկը. — եկէք մի լաւ վախեցնենք, նա դարձեալ կը փախչի:

— Հարկաւոր չէ վախեցնել, աւելի լաւ է հարցնենք թէ ինչ է ուզում, ասաց մի խելացի ձայն:

— Եւ ինչո՞ւ է նա շարունակ մեր դպրոցի մօտերքը քարշ գալիս, ի՞նչ է ուզում, ինչո՞ւ ծածուկ դիտում է, նկատեցին միքանիսը:

Աշակերտներն ուրախ վազեցին դէպի ցանկապատը: Ցանկապատի մօտ կուշ եկած կանգնած էր տղան: Նա միջահասակ էր, նիհար և գունատ. վերին աստիճանի աղքատիկ զգեստը հազիւ էր ծածկում նրա ոսկրացած մարմինը:

Տղան դէպի իրեն վազող խումբը տեսնելով յանկարծ ցնցուեց, ուզեց փախչել... բայց կարծես ինչ-որ ոյժ նրան կանգնեցրեց. նա գլուխը բարձրացրեց և սպասողական դիրք բռնեց:

— Ի՞նչ ես ուզում, ինչո՞ւ ես թափառում մեր դպրոցի մօտերքը. մուրացկա՞ն ես, ողորմութի՞ւն ես խնդրում, կարկտի պէս թափուեց ա-

շակերտները հարցերը. նրանցից մէկը հաց առաջարկեց խեղճ տղային, բայց նա չվերցրեց: Նրա գէմքը լուրջ էր և անվրդով, միայն նրա շրթունքները գոգում էին ցրտից ու յուզմունքից:

— Այս դպրոց է, պատասխանի փոխարէն հարցրեց շրջմուխը:

— Ի հարկէ դպրոց է, միթէ չես տեսնում, նկատեց Անտօնը:

Իսկ կարգալ չգիտես ինչ է: Չես տեսնում՝ դպրոցի ճակատին գրած է. «Չառւեան քաղաքային դպրոց», ֆաֆսացնելով խօսեց ամենից փոքր, հաստիկ և ծուռոտ տղան ցոյց տալով նշանատախտակը՝ կարծես իւր գիտութեամբ պարծենալով:

— Տղէք, ինչպէս երևում է, այս թշուառականն անգրագէտ է, նա կարգալ չգիտէ, նկատեցին միքանի ձայներ և ծիծաղեցին:

— Կարո՞ղ ես ասել թէ ս և ա միասին ինչ կը կարգացուի... երևի չգիտես, այն ինչ թափառում ես դպրոցի մօտերքում:

— Թողէք, ի՞նչ էք կպել դրան, սաստեց նրանց Անտօնը:

Նա, ինչպէս երևում էր, խմբի առաջնորդն էր. բոլոր աշակերտները յարգանքով էին վերաբերւում նրան. շուտով ամենքը հանդարտուեցին:

— Լսի՛ր, ա՛յ տղայ. ինչո՞ւ ես շարունակ թափառում մեր դպրոցի մօտերքը, գործնական կերպով հարցրեց Անտօնը:

Պատասխան չեղաւ:

—Քեզ եմ հարցնում. այստեղ ի՞նչ ես շինում, կրկնեց Անտօնը ձայնը բարձրացնելով:

—Վարժուհուն եմ ուզում... ցածր ձայնով պատասխանեց տղան և աւելի կուշ եկաւ ու ծամածոեց դէմքը:

—Դու մեր վարժուհուն ես ուզում, օր. Մարիամի՞ն, ինչո՞ւ համար:

—Տեսնո՞ւմ էք, հացը չի վերցնում, երեւի բուլկի է ուզում, ասաց մի սևաչեայ զուարթ տղայ:

—Ի՞նչ ես ուզում, ինչո՞ւ ես այստեղ կանգնած, նորից հարցրին աշակերտները:

Պատասխան չկար:

Յայտնի չէ թէ ինչով կրվե՞րջանար այս խօսակցութիւնը: Տղաները կարծես այնքան էլ լաւ չէին տրամադրուած...

Սակայն այդ միջոցին դպրոցի շէմքին երեւաց մի կոնատ զինուոր և լսուեց բարձրաձայն զնգզնգացնող զանգի ձայն:

Երեխաները շտապով վազեցին դէպի դուռը՝ մէկ հրհրելով միմեանց, մէկ յետ նայելով մութացկանին, ներս էին մտնում:

Մութացկանն անշարժ կանգնած էր ցանկապատի մօտ դարձեալ մտախոհ:

Երեխաները մըրիկի պէս ներս ընկան և շրջապատեցին վարժուհուն: Օրիորդն արդէն նկատեց, որ նրանք մի բանով յուզուած են և

ուզում են ինչ-որ պատմել: Շտապողական ձայների, միմեանց խօսքը կտրող աղմուկի մէջ օրիորդը հետևեալը միայն ըմբռնեց. «Մուրացկան տղան թափառում է դպրոցի շուրջը... ձեզ է հարցնում, կանգնել է և գայլի նման նայում: Կարդալ չգիտէ. հաց տուինք, չվերցրեց»:

—Սպասեցէք, երեխայք, բոլորդ միասին մի խօսէք: Անտօն, մէկ կարգին պատմիր՝ ի՞նչ է պատահել:

—Այնտեղ ցանկապատի մօտ,— խօսեց Անտօնը յուզուելով և կարմրելով,—մի մուրացկան մեծ տղայ է կանգնած, նա ձեզ տեսնել է ուզում:

—Նա երէկ էլ էր եկել, չհամբերեց և ծըծուաց մի բարակ ձայն:

—Երէկ չէ մէկ էլ օրն էլ էր եկել. նա կարդալ չգիտէ, ֆսֆսալով աւելացրեց ութ տարեկան ծուռոտ հաստիկ տղան:

—Ըհ՛ը, գրագէտիս նայեցէք... գրած է սանձ, իսկ դու կարդում ես տանձ, ժպտալով խօսեց վարժուհին:

Երեխաներն ուրախ ծիծաղեցին:

Այդ միջոցին դասարանի դուռը բացուեց և ամենքի համար անսպասելի երևաց այն թըշուառ տղան:

—Ահա՛ նա, ահա՛ նա, ուրախ-ուրախ ձայն տուին աշակերտները:

Վարժուհին արագ մօտեցաւ մտնողին:

—Ի՞նչ ես ուզում, սիրելիս, ողորմութիւն ես հաւաքում:

—Ես ուզում եմ սովորել... պատասխանեց տղան և գլխով ինչ-որ խիստ շարժում անելով՝ քիթը սրբեց թևքով:

Աշակերտները ծիծաղեցին:

—Ի՞նչպէս թէ սովորել. դու ո՞վ ես, ուրտեղից ես, հարցրեց վարժուհին:

—Գիւղիցն եմ, կարճ պատասխանեց տղան և հիմա էլ միւս թևքով սրբեց քիթը:

Աշակերտները ծիծաղից թուլանում էին:

—Ո՞ր գիւղիցն ես, հարցրեց վարժուհին:

Պատասխան չեղաւ:

—Քեզ ո՞վ ուղարկեց մեզ մօտ:

—Ոչոք:

—Ի՞նչպէս թէ ոչոք. երևի մէկը սովորեցրեց քեզ, որ գաս այստեղ:

—Ո՛չ, ես ինքս:

—Դէհ, սիրելիս, հիմա ժամանակ չունեմ քեզ հետ խօսելու: Գնա՛ խոհանոց այնտեղ սպասիր, դասերից յետոյ կըտեսնեմ՝ ինչ ես ուզում: Գնա՛, տաքացիր. գուցէ ուտե՞լ ես ուզում:

—Ուզում եմ, կարճ պատասխանեց տղան:

—Իսկ մեզնից չուզեց հաց վերցնել, նկատեց երեխաներից մէկը:

—Գնա՛ խոհանոց, այնտեղ մեր ծառայ Գէ-որդը քեզ կըկերակրէ, և վարժուհին ցոյց տուեց նախասենեակում եղած խոհանոցի դուռը:

Այս դէպքը շատ յուզեց աշակերտներին:

Նրանք անուշադիր էին պարապում. շարունակ դուրս էին վազում դասարանից, իսկ նախասենեակից վերադառնալով փսփսում էին միմեանց հետ: Հէնց որ դասը վերջացաւ, բոլորն էլ խոհանոց վազեցին. փոքրիկ մուրացկանը՝ մի նոր, դպրոցական կեանքի մէջ գեռ ևս չեղած՝ հետաքրքրութիւն էր բերել իւր հետ:

Նա խոհանոցում նստած խստադէմ ու տըխուր աչքը յառել էր մի կէտի վրայ: Նրա խիտ խարտեաշ գանգուրները անկարգ թափուած էին ճակատի վրայ, խոշոր մոխրագոյն աչքերը տըխուր ու մտածկոտ՝ մի տեսակ վշտալից արտայայտութիւն ունէին: Ճակատին նկատելի էր ոչ մանկական խոր կնճիռներ, դէմքը կեղտոտ էր ու խղճալի:

Վարժուհին նոյնպէս մտաւ խոհանոց: Երեխաները միմեանց հրհրելով և աղմկելով դռան մօտ հաւաքուեցին: Երբ օրիորդը մտաւ, տղան վեր չկացաւ, այլ մի տեսակ կուչ եկաւ նստած տեղը:

—Վեր կաց, վեր կաց, այ դու անկիրթ, խօսեց գինուոր-ծառան, որ վառարանի մօտ ինչ-որ բանի էր:

—Վնաս չունի, թող նստած մնայ, նա դեռ ևս չգիտէ մեր կարգերը, մեծահոգութեամբ խօսեց վարժուհին և մօտենալով տղային հարցրեց.

—Դէհ, հիմա ասա տեսնեմ, ո՞ր գիւղիցն ես:

Պատասխան չկար:

—Ինչո՞ւ չես խօսում, դու քաղաքացի՞ ես:

—Ո՛չ:

—Ապա զրտեղ ես ապրում:

Դարձեալ լռութիւն:

—Դու ողորմութիւն ես խնդրում:

—Ո՛չ, ո՛չ, վախեցած պատասխանեց տղան:

—Ինչո՞ւ այդպէս վատ ես հագնուած:

—Հէնց այնպէս:

—Գիտե՞ս, սիրելիս, այդպէս կեղտոտ չի կարելի դպրոց գալ: Երեսն ու ձեռները մաքուր պէտք է պահել, շապիկն էլ մաքուր պէտք է լինի:

—Ես շատ, շատ եմ ուզում սովորել, խօսեց տղան և վարժուհուն նայեց այնպիսի մի աղերսական հայեացքով, որ նա խղճաց ու ասաց.

—Այդ լաւ է, սիրելիս, որ ուզում ես սովորել: Սակայն ես պէտք է իմանամ, թէ դու ո՞վ ես, որտեղից ես, ի՞նչ ես անում: Անունդ ի՞նչ է:

—Պետրոս:

—Իսկ հայրանունդ:

Տղան ճակատը կնճռեց և չպատասխանեց:

—Հօրդ անունն ի՞նչ է:

—Ես հայր չունեմ:

—Բայց ունեցել ես, ի՞նչպէս էր նրա անունը:

—Յովհաննէս Վարաբեան:

—Տեսնում ես. կընշանակէ՞ դու Պետրոս Յովհաննիսեան Վարաբեան ես:

Աշակերտներից միքանիսը փրթկացին և սկսեցին կամաց շշնջալ.

«Վահ, ի՞նչ մեծ մարդ է եղել—Պետրոս

Յովհաննիսեան Վարաբեան... Պետրոս Յովհաննիսեան, յարգանքներս»:

—Երեխայք, գնացէք տուն, — բարկացաւ վարժուհին.— Ի՞նչ էք ծիծաղում և աղմուկ առնում: Ծիծաղելու բան չկայ: Խեղճութեան ու տգիտութեան վրայ չի կարելի ծիծաղել:

Աշակերտները փոքր ինչ շարժուեցին, իբրև թէ գնալու համար, բայց հէնց որ վարժուհին շարունակեց իւր խօսակցութիւնը, նրանք էլ ոտի թաթերով եկան իրենց տեղերը բռնեցին. նրանք շատ էին հետաքրքրուում թէ այդ բոլորը ինչով պիտի վերջանայ:

—Ասա, տեսնեմ, որ գիւղիցն ես:

Տղան յօնքերը կիտեց առանց ձայն հանելու:

—Եթէ չպատասխանես, ես չեմ կարող քեզ իմ դպրոցում ընդունել. լուրջ ասաց վարժուհին:

Տղան ճակատը կնճռեց, մտածմունքի մէջ ընկաւ, յետոյ յանկարծ պատասխանեց.

—Վարոնիխա գիւղիցն եմ:

Այնուհետև նորից աղերսական հայեացք ձգեց օրիորդի վրայ ու խօսեց.

—Ընդունիր ինձ քո ուսումնարանում, ես շատ կաշխատեմ:

Վարժուհին տղայի խնդրի և աղերսական հայեացքի մէջ կարդաց իսկապէս ինչ-որ թախանձական, իսկ նրա արտաքինից հասկացաւ խեղճութեան և թշուառութեան տխուր պատմութիւնը:

—Լաւ, սիրելիս, վաղը առաւօտեան ժամը

9-ին կրգաս ուսումնարան. իսկ այնուհետև կրտեսներ: Միայն թէ աւելի մաքուր պէտք է հագնուես... Ախ, երեխայք, դուք զեռ այստեղ էք: Ինչի՞ էք սպասում, գնացէ՛ք տուն: Դու էլ գնա, Պետրոս Վարաբեան:

Պետրոսի տխուր զէմքի վրայ ասես արևի ճառագայթներ անցան, նա ամբողջովին կերպարանափոխուեց, աշխուժութիւն եկաւ վրան. նա արագ վեր կացաւ և առանց շնորհակալութիւն յայտնելու կամ ցտեսութիւն ասելու դուրս եկաւ դպրոցից: Աշակերտները նրա ետեւից ընկան և շրջապատեցին:

Իսկ վարժուհին տխրադէմ ետևից նայելով մտածում էր. «Սեղճ տղայ, և ի՞նչպէս փափագում է սովորել»:

—Երեխայք, թողէ՛ք դրան հանգիստ, ձայնեց նա աշակերտներին:

Երեխաները յետ կացան. Պետրոսը խոժոռադէմ, սակայն աշխոյժ առաջ գնաց: Աշակերտներից միքանիսը տեսան, թէ ինչպէս նա քաղաքից դուրս գալով՝ գնաց ընդարձակ դաշտի միջով. իսկ հեռում երևում էր անտառը:

—Երևի նա իսկապէս մի որևէ գիւղում է ապրում,—ասաց Անտօնը իւր ընկերներին.—որքան բարի է մեր վարժուհին, նա այն տղային ասաց, որ գայ մեզ մօտ սովորելու:

Բ

Նոր էր լուսանում: Չառուսական, գաւառա-
կան փոքրիկ քաղաքը նոր էր սկսել զարթնել
առաւօտուայ քնից: Միքանի տներում դեռ
վառում էին ճրագները, որոնք հետզհետէ լոյ-
սը բացուելու հետ հանգչում էին: Նեղ ու ծուռ
փողոցները դատարկ էին և լուռ թիւն էր տի-
րում: Երբեմն անցնում էր ջրկիրը, տակառակիր
սայլակով, որ գնում էր ջուր բերելու, երբեմն
էլ մի-մի մարդ էր անցնում և զարձեալ ամեն
բան հանդարտում: Քամոտ և սառնամանիք
առաւօտ էր: Ուղեփակի կողմից փողոցով մի
տղայ էր գալիս. նա կուչ էր եկել իւր կարճ
պատառոտած վերարկուի մէջ: Սառած ձիւնը
ճրճում էր նրա ոտների տակը: Երբ տղան
մօտեցաւ միյարկանի մաքուր շինութեան, որի
վրայ գրած էր «Չառուսեան քաղաքային դպրոց»,
արդէն լուսացաւ: Տղան սկսեց նայել ցանկա-
պատի արանքից:

Դա երեկուայ տղան էր—Պետրոս Վարաբեանը: Ինչպէս երևում էր նա մի բանի էր սպասում դռան մօտ: Ահա դպրոցի դուռը բացուեց. դուրս եկաւ կոնատ ծառան և տակառակիր սայլակին ձի լծելով՝ գնաց ջուր բերելու: Դռան մօտ Պետրոսին տեսնելով զարմացած ասաց.

—Ձրլինի՞ թէ սա երեկուայ տղան է... Ինչո՞ւ ես այսպէս վաղ եկել: Գնա՛ տուն, մեզ մօտ ուսումը սկսւում է ժամը 9-ին, իսկ հիմա միայն վեցն է: Գնա՛, գնա՛, այստեղ չի կարելի կանգնել, կըսառչես, այ յիմար:

Տղան հնազանդուեց, փոքր ինչ հեռացաւ: Բայց մի ժամից յետոյ, երբ ծառան վերադարձաւ, տեսաւ որ Պետրոսը դարձեալ դռան մօտ է կանգնած:

—Ի՞նչ ձանձրալի տղայ ես. ի՞նչ ես այդ տեղին կպել, գոռաց ծառան:

—Կարելի է ժամանակ է սովորելու:

—Ես քեզ ցոյց կըտամ «սովորել»... Լուսադէմին եկել, այստեղ թափառում ես... Գնա՛ ձեր տուն, ի՞նչ ես այստեղ սառչում... Հիմա միայն ժամը եօթն է. ես ութից առաջ դպրոցի դուռը չեմ բաց անում: Գնա՛, գնա՛, թէ չէ... Ի՞նչ տըխմարն է:

Պետրոսը մի փոքր հեռացաւ. բայց հէնց որ ծառան դատարկեց իւր բերած տակառը ջուրը դոյլերով ներս կրելով և դուռը կողպեց, տղան յետ դարձաւ, նորից սկսեց դպրոցի շուրջը թա-

Ինչպէս երեւում էր նա մի քանի էր սպա-
սում՝ դրան մօտ։

փառել՝ աչքը չհեռացնելով դռնից: Վերջապէս դուռը բացուեց և Պետրոսն իսկոյն դռան առջ բռնաւ:

— Ի՞նչ դարձեալ այստեղ ես: Ո՛հ, ինչ անհասկացող, քո ասածի տղայ ես, խօսեց զարմացած ծառան: Սկզբում նա ուզեց յանդիմանել և դուրս անել այդ ձանձրացնող տղային, բայց տեսնելով նրա վրայի ցնցոտիները՝ կակղեց:

— Տեսնում ես, այտերդ ինչպէս սպիտակել են, երևի սառցրել ես. արի ձիւն քսեմ:

Մինչդեռ Գէորգը ձիւնով շփում էր նոր աշակերտի քիթն ու այտերը, նա իսկի չէր ընդդիմանում, միայն կնճռւում էր, հառաչում և բան չէր ասում:

— Հիմա գնա խոհանոց տաքացիր: Ախր, ինչո՞ւ այսքան փաղ ես եկել և այստեղ քարշ գալիս: Զգեստդ էլ բոլորովին անպէտք է... Ի՛նչպէս են դուրս թողնում քեզ ձեր տանըցիք:

Տղան լուռ քայլեց, մտաւ խոհանոց: Նա կապուտկած էր և ցրտից դողում էր:

— Աստուած գիտէ, թէ ո՞վ ես դու... Քեզնից բան չի կարելի հասկանալ... Ո՞վ գիտէ ինչ դառն է վիճակդ և որքան մեծ է ուսման փափաղդ: Տես, ցրտատար ես եղել: Տաքացիր. քեզ մի բաժակ թէյ լցնեմ, խմիր:

Տղան լուռ էր. միայն ձեռներով սեղմում էր քիթն ու այտերը, որոնք կարմրել և ուռել էին:

Երբ աշակերտները հաւաքուեցին դպրո-

ցում և Պետրոսն էլ եկաւ նրանց մօտ, ամենքն էլ սկսեցին անգոռալ ծիծաղել նրա վրայ: Նորեկը տանը գործած կտորից կապոյտ շապիկ ունէր հագին, մէջքին մի մեծ կարկատան գրցած, ոտերին տրեխներ, քիթ ու պոռնգն ուռած, գանգուր մազերը գզգզած, ձեռները կեղտոտ ու կոշտ:

— Տղէք, նա անշուշտ կալանաւոր կըլինի. նայեցէք՝ մէջքին մէկանոց (տուզ) կայ, ձայն տուաւ Պապովեանը և նորեկի մէջքին խփեց:

— Ի՞նչ ես անում, այ դու դե, չէ՞ որ ցաւում է, բարկացաւ նորեկը:

— Իսկ դու մի հայհոյիր, դղում... Թէ չէ վարժուհին քեզ կը պատժէ... մեզ մօտ հայհոյելը սաստիկ արգելուած է:

— Տղէք, նրա քիթը կարծես ճակնդեղ լինի:

— Իսկ այտերը՝ կովակաղամբ:

— Իսկ ինքը ասես թէ՝ բանջարանոցի խըրտուիլակ:

Եւ այդ նկատողութիւններին ամեն անգամ հետևում էր երեխաների բարձրաձայն հրհուռը:

Պետրոսը մօռյալ ու վայրենի հայեացքով նայում էր կռուասէր փոքրիկներին ամբոխին. կարծես ուզում էր յարձակուել նրանց վրայ և պատառ-պատառ անել բոլորին:

Այդ միջոցին վարժուհին գուրս եկաւ կից սենեակից: Նա շուարուած մնաց կանգնած. նրա աչքի առաջ եղած պատկերը թէ՛ ծիծաղելի էր և թէ խղճալի. պատառոտած զգեստով, կեղտոտ,

5040 / 924-2012
38
0305

ցրտից ուռած ու կապուտկած դէմքով խեղճ տղան սպառնալի ու պաշտպանողական դիրք էր բռնել. իսկ նրա առաջ կանգնած էր կարծես իրօք յարձակուող կռուասէր տղաների ուրախ ամբոխը...

—Երեխայք, այս ի՞նչ է նշանակում: Գնացէք ձեր տեղերը: Ինչո՞ւ էք ծաղրում նորեկին. այդ լաւ չէ, ամօթ է:

—Մենք չենք ծաղրում...

—Այդ ես չէի...

—Ո՛չ էլ ես...

—Պապովեանն էր, լսուեց մի բարակ ձայն և առաջին նստարանից վեր կացաւ սիրունիկ ու թխլիկ դէմքով մի փոքրիկ տղայ:

—Է՛յ, լռի՛ր. մատնութիւններ է անում, իսկ ինքը գետնի վրայ հազիւ է երևում,—ետե՛ի նրատարանից նկատեց մի ուրիշը:—Դու չէ՞իր որ ասացիր, թէ նա բանջարանոցի խրտուիլակ է:

—Այդ ես ձեզնից յետոյ ասացի. առաջ դուք սկսեցիք:

—Այ դու՛, անպիտան մատնիչ, լսուեցին միքանի անբաւական ձայներ:

—Երեխայք, լռեցէք, թողէք ձեր վիճաբանութիւնները. այլ ևս ոչ մի ձայն, խստութեամբ նկատեց վարժուհին:

Դասարանում լռութիւն տիրեց:

—Անդրիաս, աղօթքն ասան:

Առաւօտեան աղօթքից յետոյ երեխաները խմբովին երգեցին «Հայր մեր»-ը: Պետրոսը աչ-

քերը չուած և բերանը բաց անշարժ կանգնած էր: Ամենքն արդէն նստել էին. իսկ նա կարծես մի լաւ բանի ականջ դնելիս փէտացել էր կանգնած տեղում: Վարժուհին նայեց նրան ու ժպտաց:

—Պետրոս Վարաբեան, գնա խոհանոց, լաւ լուացուիր ու սանդղուիր. մաքուր պէտք է գալ ուսումնարան:

Դասը սկսուեց: Աշակերտները գրում էին, կարդում և ոտանաւորներ ասում: Նորեկը իրեն մի կերպ կարգի բերած՝ նստեց միւսների կողքին:

Ցրտից սառած, կարմրած և ուռած աշտերով ու քթով նա թէ ծիծաղելի էր և թէ խղճալի:

Վարժուհին տուեց նրան գիրք, տետրակ և մատիտ: Պետրոսն այդ բոլորն ընդունելով՝ ուրախութիւնից փայլեց: Նա սեղմեց նրանց իւր կրծքին և շտապով հարցրեց.

—Այս բոլորը ի՞նչ:

—Այո, քեզ, պատասխանեց վարժուհին:

—Գիրքն է՛լ, բոլորովին ի՞մս է... կարող եմ և տուն տանել:

—Ի հարկէ, եթէ այդքան ուզում ես սովորել, գիրքն էլ, տետրակն էլ, մատիտն էլ կարող ես տուն տանել. բայց աշխատիր, որ մաքուր պահես:

Տղան նստեց, գիրքը սեղմեց իւր կրծքին և ժպտաց ինչ-որ տարօրինակ երջանիկ ժպտով:

Աշակերտները միմեանց էին նայում և քրթերի տակ ծիծաղում:

Երևաց որ Պետրոսն արդէն շատ բան գիտէ. նա գիտէր բոլոր աղօթքները, ամբողջ այբուբէնը, նոյն իսկ կարդալ ևս գիտէր:

Բայց և այնպէս միքանի տառեր միմեանց հետ շփոթում էր. օրինակ՝ գ-ի տեղը դ էր ստում, ո-ի տեղը ս, այդ պատճառով շատ ծիծաղելի խօսքեր էր ստացւում, որի վրայ ինքն էլ էր զարմանում:

—Ո՞վ սովորեցրեց քեզ, հարցրեց վարժուհին:

—Ոչոք... ինքս... լսել եմ:

Պետրոսը գիտէր և գրել, միայն թէ տպած տառերով. ուրեմն նրա բոլոր իմացածը կիսատ էր և խառը:

Երբ վարժուհին նրան տետրակ տուեց և հրամայեց գրել արմատական գծերը, նա այնպէս կպաւ տետրակին և աշխատում էր լաւ գրել, որ գլուխը թեքել էր մի կողմ և ճակատին քրտինք էր երևում:

Ժամը 12-ին ծառան զանգը տուեց: Վարժուհին մտաւ իւր սենեակը նախաճաշելու: Երեխաներն էլ հանեցին իրենց հետ բերած պաշարը և սկսեցին ուտել: Պետրոսը գլուխը չէր հեռացնում իւր տետրակից և անվերջ գրում էր ու գրում:

— Է՛, նորեկ, վերջացրո՛ւ գրելդ, հիմա դասամիջոց է, ասաց փոքրիկ Սիմէօնը:

— Հացդ հանիր ու կեր, խորհուրդ տուեց Անտօնը:

— Այս բոլէին զբօսներու կերթանք, իսկ դասարանի օդը պէտք է մաքրեն, նկատեց Պապովեանը:

Պետրոսը ոչ մէկին չպատասխանեց, նա շարունակեց գրել. կարծես ընկերները նրա հետ չէին խօսում:

— Տղէք, նա համը է, ասաց Պապովեանը:

— Ո՛չ, նա խուլ է, ընդդիմախօսեց մի ուրիշը:

— Էյ, դ՛ու, բաւական է գրելդ, բղաւեց փոքրիկ Սիմէօնը և բռնեց Պետրոսին:

— Թո՛ղ ինձ, անասուն, տառա փչացրի:

— Զհամարձակուես հայհոյել, զգն՛ւմ, ես կասեմ օրիորդին, նա քեզ կը պատժէ:

— Նա ուղղակի խելառ է: Էյ, դ՛ու, Պետրոս Վարաբեան, ինչո՞ւ չես պատասխանում. քեզ հարցնում են՝ ինչո՞ւ չես ուտում, հարցրեց Անտօնը:

— Ես բան չունեմ ուտելու, պատասխանեց տղան իւր տխուր հայեացքը ձգելով իրեն հարց տուողի վրայ:

Անաստուր մի տեսակ շամեց, նա իրեն անյարմար դրութեան մէջ զգաց այդ պատասխանից և իւր յուզմունքը ծածկելու համար բարձրաձայն դիմեց ընկերներին.

— Դէհ, տղէք, էլ ինչի՞ ենք սպասում, գընանք բաղը ճնագնտի խաղալու:

Ուրախ խումբը վազեց իւր առաջնորդի ետևից:

Ծառան էլ թոյլ չտուեց Պետրոսին, որ դասարանում մնար և նա ստիպուած եղաւ խոհանոցում շարունակել իւր գրութիւնը:

Վարժուհին հետաքրքրւում էր նորեկով և գնաց տեսնելու, թէ նա ինչ է անում:

— Դու բան կերա՞ր, հարցրեց նա:

— Ո՛չ, պատասխանեց տղան:

— Ինչո՞ւ, հաց չէ՞ր բերել:

— Ո՛չ:

— Դու ծնողներ ունե՞ս:

— Ունեմ:

— Ա՛յ տարօրինակ տղայ: Ուզո՞ւմ ես ուտել:

— Ուզում եմ:

— Գէորգ, սրան ուտելու բան տուէք, — դիմեց ծառային և յետոյ աւելացրեց. — Ղասերից յետոյ քեզ կըտանեմ բարեկամունդու մօտ, նա բժշկի օգնական է, քեզ կընայէ, ցրտահարութեան դէմ քսելու դեղ կըտայ: Իսկ դու, սիրելիս, աւելի մաքուր հագնուիր, այսօրուայ պէս վաղ մի գար և հաց բեր հետդ. կարո՞ղ ես:

— Կարող եմ, պատասխանեց տղան:

— Իսկ մաքուր շապիկ ունե՞ս:

— Ունեմ. մի տեսակ կուշ գալով պատասխանեց նորեկը և շփոթուեց:

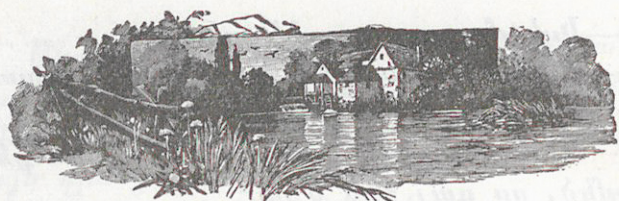
— Ասա մայրիկիդ, կամ ով որ ունես քեզանից մեծ, որ գայ ինձ մօտ:

— Մայրիկս հիւանդ է, վախեցած պատասխանեց տղան:

— Դէհ, ոչինչ, երբ կըլաւանայ, կըգայ և քեզ էլ լաւ կըպահէ:

Նորեկի ցնցոտիները, նրա կցկտուր պատասխանները պարզ ցոյց էին տալիս նրա ընտանեկան դառը վիճակը, և վարժուհու կարեկցող սիրտը տղայի տխուր ու աղերսական հայեացքի մէջ կարգաց ինչ-որ տխուր պատմութիւն:

Արագ անցնում էր ժամանակը: Վարժուհին հիացած էր իւր նոր աշակերտի ընդունակութեամբ: Պետրոսը երբէք չէր խաղում, այլ շարունակ պարապում էր՝ գրում, կարդում կամ թուաբանական վարժութիւններ էր անում: Եթէ դպրոցի ծառան, Գէորգը ստիպում էր նրան դասամիջոցին խաղալ, նա գիրքը վերցնում և բակի մի կողմը առանձնանալով՝ նորից սկսում էր եռանդով կարդալ:

Պետրոսն ամենից առաջ էր գալիս ուսումնարան:

Գէորգը ինչ ժամանակ էլ բաց անէր դպրոցի դուռը, Պետրոս Վարաբեանն արդէն կանգնած էր լինում շէմքին և շտապում էր ներս ընկնել այդ լուսոյ և գիտութեան տաք ապաստարանը: Ընկերները թէև հաշտուեցին նրա հետ, բայց նրան չէին սիրում իւր տխուր և լուռ բնավորութեան համար: Նրանց դուռ չէր գա-

լիս, որ նորեկը երբեմն թուղթ, երբեմն անպէտք տետրակ էր խնդրում իրանցից:

Մի անգամ նոյն իսկ կարկանդակ ուղեց նրանցից, բայց ստանալով այն, ինքը չկերաւ, այլ ծոցում պահեց:

— Տղէք, դա կարծես մուրացկան լինի, ամեն բանի համար էլ ձեռք է մեկնում... Ամեն բան նրան տո՛ւր հա տո՛ւր, ասաց Գրիգորը, որ մի ժլատ ու խոհուն տղայ էր:

— Պետրոս, մուրացկանութիւն մի անիր, թէ չէ օրիորդին կասենք, նա քեզ կը պատժէ:

Պետրոսը կարծես ամաչեց և վախեցած թարթեց աչքերը:

Վարժուհին շատ էր ուրախանում Պետրոսի ընդունակութեան վրայ, սակայն նրան յուսահատեցնում էր տղայի անմաքրասիրութիւնը, գզգզուած մազերը և մէջքին ահագին կարկատան գցած շապիկը:

— Պետրոս, մի՛թէ դու մաքուր շապիկ չունես, հարցրեց օրիորդը:

— Սա մաքուր է, տխուր պատասխանեց տղան:

— Ամենևին մաքուր չէ, տես որքան ծակեր կան, օձիքդ էլ պատռած է:

— Երէկ է լուացած, աւելի լուրջ պատասխանեց տղան:

— Կարելի է լուացած է, բայց վատ է լուացած. մինչև անգամ կեղտի հոտ է գալիս դրա-

նից... Ձերոնց ասա, որ մի ուրիշ շապիկ տան քեզ, դրանով չի կարելի դպրոց գալ:

Միւս օրը Պետրոսը կարմիր մաքուր շապիկով եկաւ դպրոց. սակայն վրան կարճ էր ու նեղ, թւերն էլ շատ կարճ էին, համարեա մինչև արմուկները:

— Տղէք, մէկ նայեցէք մեր Պետրոսին, թէ ինչպէս է զարգարուել, նկատեց Պապովեանը:

— Վայ, ինչ նեղ է, իսկ թւերը մինչև արմուկներն են հասնում, աւելացրեց փոքրիկ Սիմէօնը:

Պետրոսը լուռ էր, կարծեա չէր լսում:

Անցել էր միքանի շաբաթ: Վարժուհին շարունակ գովում էր իւր նոր աշակերտին և միւսներին էլ յորդորում, որ նրանից օրինակ առնեն. այդ իսկ պատճառով ընկերները չէին սիրում Պետրոսին և գաղտնի զանազան վիրաւորական անուններ էին տալիս նրան. օրինակ՝ ծանրաշարժ, մուրացկան և այլն:

Վարժուհին հիացած խօսում էր իւր ընկերուհի օր. Հեղինէի հետ:

— Զարմանալի ընդունակ է այս տղան. ամեն բան հեշտութեամբ ըմբռնում է, ամեն բան յիշում է. մի անգամ ասածը էլ հարկաւոր չէ երկրորդ անգամ կրկնել: Սակայն նա շատ է նիհարում, միշտ լուռ է և տխուր: Երեխաները նրան չեն սիրում:

Օր. Հեղինէն քննելով Պետրոսին, գտաւ, որ նա չափազանց յոգնած է, ուժասպառ և շատ

պարապելը նրան աւելի փսաս կըտայ, մանա-
ւանդ որ իրենց գիւղից մինչև դպրոցը մօտ
հինգ վերստ կըլինի:

—Դու մի առժամանակ դպրոց չալտի գաս,
Պետրոս, ապա թէ ոչ կըհիւանդանաս, խորհուրդ
տուեց վարժուհին:

Պետրոսը դադարեց դպրոց յաճախելուց.
վարժուհին էլ կարծում էր, թէ նա տանը հան-
գատանում է:

Մի անգամ օրիորդը նկատեց, որ երեխա-
ները ինչ-որ ծածուկ քշփշում են, ու հարցրեց.

—Այդ ի՞նչ նորութիւն գիտէք:

Երեխաները իրար նայեցին ու կարմրեցին:

—Ասացէ՛ք՝ ի՞նչ է պատահել, նորից հարց-
րեց վարժուհին:

—Վասիլն երէկ տեսել է Պետրոսին... լը-
տուեց մէկի ձայն:

—Ի՞նչ կայ որ. ճշտեղ տեսար, Վասիլ:

—Հեռու... Այստեղից 15 վերստ հեռու... նա
ողորմութիւն էր խնդրում:

—Այդ անկարելի է, երևի ուրիշին ես տեսել:

—Ես նրան լաւ ճանաչեցի, նա հէնց որ ինձ
տեսաւ, թազնուեց ու փախաւ:

—Դատարկ բաներ ես խօսում, նկատեց օ-
րիորդը, ես այդ կըստուգեմ. աշակերտը չի կա-
րող մուրացկանութիւն անել: Այդ ամօթ բան է:

Այս խօսակցութիւնից երրորդ օրը, Պետրո-
սը, ինչպէս միշտ, շատ վաղ եկաւ դպրոց, տետ-
րակի կէսը գրած, գրքի կէսը կարդացած:

—Ո՞րտեղ էիր կորել, Պետրոս, հարցրեց օրիորդը:

Պատասխան չեղաւ:

—Պետրոս, ուղիղն ասա. ճիշտ է, որ դու մոռ-
րացկանութիւն էիր անում:

Տղան ցնցուեց կարմրեց և կցկտուր ձայ-
նով պատասխանեց.

—Ո՛չ, սխալ է:

—Մի ստիր, ես քեզ տեսայ գիւղի մօտ,
պարկը ուսիդ գցած գնում էիր, ասաց Վասիլը:

—Սուտ ես ասում, խօսքը կտրեց Պետրոսը:

—Ո՛չ, սուտ չեմ ասում. ես տեսայ, որ դու
փախար:

Վարժուհին հրամայեց բոլորին լռել և խըս-
տութեամբ աւելացրեց.

—Աշակերտին անվայել է մոռրացկանու-
թիւն անել, ձեզնից ոչ մէկը չպիտի անէ, և ձեր
ծնողները պէտք է թոյլ չտան: Այդպէս էլ ա-
սացէք. կամ մոռրացկանութիւն անել կամ ու-
սում առնել, երկուսից մէկը:

—Մենք աղքատ չենք, մենք մոռրացկանու-
թիւն չենք անում. Պետրոսն է աղքատ, լսուե-
ցին շփոթուած ձայները:

—Բաւական է, երեխայք, իրար մի նախա-
տէք, այլ ամեն մէկդ լաւ միտներդ պահեցէք,
ինչ որ ձեզ ասացի:

Մի երկու օրից յետոյ Պետրոսը դարձեալ
չեկաւ դպրոց և այսպէս յաճախ էր պատահում
մէկ օր գալիս էր, միւս օրը բացակայում:

Վարժուհին նոյն իսկ չէր հարցնում պատճառը, բայց սրտանց խղճում էր նրան:

Այդ միջոցին դասարանում մի շարաքախտ դէպք պատահեց, որից թշուառ տղան աւելի ևս կասկածի տակ ընկաւ: Աշակերտ Պատովեանը մի գրքոյկ կորցրեց, որը տեսել էր Պետրոսի ձեռին:

— Երևի նա իւր հետ տարաւ, իսկ հայրս ինձ վրայ կրքարկանայ, լաց էր լինում տղան:

Միւս օրը, երբ Պետրոսն եկաւ, ամենքը նրա վրայ ընկան: Իսկ նա ծոցից հանգիստ հանեց գրքոյկը և տուեց տիրոջը:

— Նա գողացել է... դու գող ես... դու իրաւունք չունէիր վերցնելու...

— Ես չեմ գողացել, վերցրի կարգալու և ահա վերադարձնում եմ:

— Առանց հարցնելու ոչինչ չպէտք է վերցնես, նկատեց օրիորդը:

Միքանի օրից յետոյ, մի աշակերտ բուլկի կորցրեց, ծառան գրչահատ կորցրեց, և ամենքն էլ Պետրոսին կասկածեցին. իսկ նա դարձեալ կորաւ, երեք օր չէր գալիս դպրոց:

Երբ մի երեկոյ բժշկի օգնական օր. Հեղինէն եկաւ հեռու գիւղից և ասաց, որ Պետրոսին տեսել է մի փոքր տղայի հետ ողորմութիւն խնդրելիս՝ այլ ևս կասկած չմնաց: Այդ լուրը սաստիկ անախորժ թուաց վարժուհուն:

— Տղան այնքան ընդունակ, աշխատասէր է, բայց երևի փչացած, գող և ստախօս, փոք-

ըութիւնից մուրացկանութեան սովոր, ողբում էր վարժունին:

Երբ Պետրոսը նորից եկաւ դպրոց, այդ օրը օրհասական օր էր նրա համար:

Վարժունին սկսեց նրան նախատել մուրացկանութեան, խաբեբայութեան և գողութեան համար: Իսկ երբ Պետրոսը սարսափած սկսեց ուրախալ այդ բոլորը, վարժունին սաստիկ բարկացաւ նրա վրայ ասելով՝

—Քեզ այլ ևս չեմ հաւատում... դու ստախօս ես և խաբեբայ... Ճիշտ է, դու ընդունակ և աշխատասէր էիր, բայց և այնպէս վատ տղայ ես եղել...

Վարժունին դեռ չվերջացրած՝ յանկարծ դասարանի դուռը բացուեց և մի գեղջկունի ներս ընկաւ գոռալով՝

—Այո, հէնց այդպէս է... հէնց դա էր որ տղիս շապիկը գողացաւ:

—Ի՞նչ շապիկ, ի՞նչ էք ուզում, տիկին, հարցրեց զարմացած վարժունին:

—Լսեցէք, օրիորդ. այդ տղան իմ հեռու ազգականն է (նա մատնացոյց արաւ Պետրոսին). դրանք խեղճ են. մի գիշեր մօտս պահեցի, իսկ նա տղիս շապիկը գողացաւ:

—Չեմ հասկանում, տիկին, սա վաղուց այդ շապիկով է գալիս դպրոց:

—Այո, վաղուց է... պահել էի տղիս համար որ տօներին հագցնեմ. չէ՞ որ մենք էլ խեղճ ենք. անք, սա համբերելու բան է:

—Պետրոս, սրանցի՞ց շապիկ գողացար, հարց-
րեց վարժուհին:

—Ես չգողացայ... ես միայն հագայ, լսուեց
Պետրոսի դողացող ձայնը:

Երեխաները ծիծաղեցին:

—Նայեցէք այդ գետին մտածին, չի գողա-
ցել, միայն հագել է. այդ դու անամօթ:

—Դէհ, տիկին, մի հայհոյէք, գնացէք տուն,
սա այսօր կրբերէ ձեր շապիկը:

Գեղջիկուհին հայհոյելով և սպառնալով
դուրս եկաւ դասարանից:

Հէնց այդ միջոցին դպրոցի հոգաբարձու-
ներից մէկը եկաւ և վարժուհուն դիմելով ասաց.

—Օրիորդ Մարիամ, մենք լսել ենք որ ձեզ
մօտ անկարգութիւններ են տեղի ունեցել. այս-
տեղ մի մուրացկան տղայ է սովորում, որը գո-
ղութիւն էլ է անում: Այդ կարող է վատ օրի-
նակ լինել միւսների համար, ուստի նրան ան-
միջապէս պէտք է հեռացնել: Վարժուհին փոր-
ձեց համոզել հոգաբարձուին, որ աչքի ընկնող
տղայի ընդունակութեան համար ներողամիտ
վերաբերուի, բայց հոգաբարձուն լսել անգամ
չուզեց:

—Անպատճառ պէտք է արձակել. խայտա-
ռակութիւն է այդ և վատ օրինակ միւսներին:

Վարժուհին այլ ևս աւելորդ համարեց վի-
ճել և ստիպուած եղաւ համաձայնուել հոգա-
բարձութեան վճռի հետ:

Երեխաները հոգաբարձուի ներկայութեամբ

խմբովին միքանի ոտանաւորներ ասացին և զանազան պատմութիւններ կարդացին. հոգաբարձուն գոհ մնաց և դուրս գալիս նորից կրկնեց.

— Մուրացկանին պէտք է հեռացնել դրպրոցից:

Հոգաբարձուի գնալուց յետոյ վարժուհին սրտի դառը կսկիծով դիմեց Պետրոսին.

— Լսեցի՞ր, Պետրոս. դու ինձ խաբում էիր, ստում, գողանում... Այլ ևս չգաս դպրոց, չի կարելի... հօ լսեցիր:

Երբ Պետրոսը դպրոցի բակի միջով անցնում էր, վարժուհին պատուհանից տեսաւ, թէ ինչպէս կախ էր գցել գլուխը և աչքերը սրբում էր թևով. օրիորդը սաստիկ խղճաց նրան, բայց ի՞նչ կարող էր անել:

Դ

Այնպէս պատահեց, որ Ծննդից առաջ երկու օր իրար վրայ տօն եղաւ: Վարժունին և իւր բարեկամունին—բժշկի օգնականը վճռեցին միասին այցելել երկու հեռաւոր գիւղեր՝ Լապուխինօ և Բերեգօվկա, որտեղից սարսափելի լուրեր էին հասնում: Ասում էին, որ այնտեղերի բնականօրէթիւները տանջւում են սովից և վարակիչ հիւանդութիւնից: Երիտասարդ օրիորդները քաղաքում իրենց ծանօթներից միքանի բաներ հաւաքելով՝ գնացին կարօտեալ ժողովրդին օգնելու:

Նրանք առաւօտ վաղ դուրս եկան տանից և կէսօրից անց էր, երբ հասան Լապուխինօ գիւղը: Բոլոր խրճիթները ման եկան, ամենախեղճերին նպաստ բաժանեցին՝ մէկին փող, միւսին շոր, բժշկի օգնականն էլ հիւանդներին նայեց, բժշկական խորհուրդներ տուեց, այնուհետև շարունակեցին իրենց ճանապարհը: Նրանք արդէն դուրս էին եկել գիւղից, երբ արեւ մայր մտաւ: Գետեղրեայ բուքը աււում էր ձիւնապատ ճանապարհը:

Ջիւաները դանդաղ առաջ էին քայլում:

— Տեսէք, որտեղ են հասել այն խեղճերը, յանկարծ բարձրաձայն ասաց կառապանը:

Կառքի մէջ նստողները իրենց երեսներից յետ քաշելով քօղերը, նայեցին կառապանի ցոյց տուած կողմը և տեսան երկու տղայ, որոնք խրուելով ձիւնի կոյտերում՝ մեծ դժուարութեամբ էին քայլում:

Կառքը բոլորովին մօտեցաւ երեխաներին, որոնցից մէկը մօտ 12 տարեկան, իսկ միւսը մօտ 6 տարեկան կըլինէր: Նրանք կանգ առան ճանապարհի ափին, սպասելով կառքի անցնելուն և երկուսն էլ սկսեցին խորը գլուխ տալ ճամբորդներին և ինչ-որ մըթմըթալ. նրանք ուղորմութիւն էին խնդրում:

Այդ երեխաները իրենց ցնցոտիներով ահագին տրեխներով և գլխարկի փոխարէն մի-մի շոր գցած գլխներին՝ անտանելի ծանր տպաւորութիւն էին թողնում: Նրանց շրթունքները կապտել և դողում էին. վերքերով ծածկած երեսները ցրտից ուռել էին և համարեա մուգ գոյն էին ստացել. չորացած ու սառած ձեռներին մեծ մեծ տոպրակներ ունէին:

— Ո՛ւր էք գնում, երեխայք, հարցրեց վարժուհին:

Երեխաները շփոթուած նայեցին օրիորդներին և չպատասխանեցին, կարծես չհասկացան կամ չլսեցին ասածները: Մեծ տղան ուզեց գընալ, բայց էլ ոյժ չունէր և նորից կանգնեց:

Երկուսն էլ սկսեցին խորը գլուխ տալ ճամբորդ-
ներին եւ ինչ-որ մըթմըթալ:

Կառապանը բարձրաձայն կրկնեց օրիորդի հարցը:

—Մենք բերեցովկա գիւղիցն ենք, լսուեց տղայի երկչոտ ձայնը:

Վարժուհին յանկարծ ցնցուեց. լաւ նայելով երեխաների դէմքերին բացականչեց.

—Պետրոս Վարաբեան, այդ դճւ ես, թէ՞ ես սխալւում եմ:

Պատասխան չեղաւ: Բայց օրիորդն այլ ևս չէր կասկածում. այո՛, նա էր, իւր արձակած աշակերտը:

—Շուտով եկէք, նստէք կառքի մէջ, մենք ձեզ կրտանենք ձեր գիւղը, շտապեցրեց օրիորդը:

Մեծ տղան նստեց կառապանի կողքին, իսկ փոքրը—կառքի մէջ:

Օրիորդը այդ ծանր տպաւորութեան տակ էլ ոչ մի հարց չկարողացաւ տալ:

Կառապանը առաջինը խօսեց իւր հարևանի հետ կիսայանդիմանական, կիսակարեկցող ձայնով.

—Ինչո՞ւ ես այդ փոքրիկին էլ հետդ քաշ տալիս, չէ՞ որ դա կարող է ձեան հիւսի մէջ սառչել. դու կարող էիր և առանց նրան ման գալ:

—Նրան աւելի շատ են տալիս. նա չի սառչի, արդէն սովորել է, պատասխանեց տղան:

—Հա, ի՜նչպէս կարելի է որ սառչի,—ծաղրեց կառապանը,—աղօթած է, ի՜նչ է, որ ցրտից չըսառչի:

Կառապանը շուացրեց, մտրակով խփեց ձիա-

ներին և նորից հարցրեց.— դուք ում տղան էք:

— Միտանանի Յովհաննէս Վարաբեանի, պատասխանեց Պետրոսը:

— Այն զինուորի, որ պատերազմից վերադարձաւ, ցնցուելով խօսեց կառապանը ձիերը կանգնեցնելով և ինքը ամբողջ մարմնով շուռ գալով դէպի տղան:

— Այո, հէնց նրա:

— Ախ, դուք թշուառ որբեր. ձեր հանգուցեալ հայրը որքան չարչարանք կրեց ուրիշի յանցանքի համար, դառնացած բացականչեց կառապանը և օրիորդներին դառնալով կարեկցութեամբ ասաց.

— Սրանք որբեր են... Սրանց հայրը հերոս էր. ճապոնացոց հետ քաջութեամբ կռուել է. նա մի ոտը չունէր, փաստուած էր կողքը, կարծեմ նաև գլուխը:

Ձիաները շատ դանդաղ էին առաջ գնում, իսկ կառապանը չէր էլ մտածում նրանց քշել. որբերի ճակատագիրը կարծես յուզել, հոգսի մէջ էր գցել նոյն իսկ այդ կռպիտ մարդուն:

— Իսկ ձեր մայրը կենդան է:

— Այո, բայց հիմա շատ հիւանդ է, պառկած տանջոււմ է. այդ պատճառով մենք ման ենք գալիս...

— Ինչո՞ւ ձեր գիւղում չէք ման գալիս և այսքան հեռու էք եկել, հարցրեց օր. Հեղինէն:

— Մեզ մօտ բան չեն տալիս. իրենք էլ կարեքի մէջ են:

—Ո՛հ, մեր գիւղի տառապանքը մեզ մաշեց, սարսափած գոշեց կառապանը և քշեց ձիերը:

Շուտով երևաց փոքրիկ գիւղը, որի ծայրին գտնուում էր կիսով չափ հողը մտած և ձիւնով ծածկած մի խրճիթ: Կառապանը ձիերը կանգնացրեց ու ասաց.

—Ահա սա է Յովհաննէս Վարաբեանի խրճիթը:

Երբ մեր ճամբորդները կառքից իջան ու խրճիթ մտան, նրանք մի տեսակ խեղդող օդ զգացին:

—Այստեղ տի՛ֆ պէտք է լինի, կամաց ասաց օր. Հեղինէն իւր ընկերուհուն:

Խրճիթի մի անկիւնում մահճակալի վրայ պառկած էր հիւանդը, որի կողքի պատը ծածկած էր կոշտ վարագոյրով. գլխի տակ դրած էր յարդով լցրած մի բարձ, փոքրիկ դէմքը նիհար էր, չորացած ու բորբոքուած, երեսի մորթին շագանակագոյն էր դառել: Հիւանդը շատ թոյլ էր. աչքերը փակ, անշարժ պառկած, միայն թոյլ հառաչանք էր լսուում: Խրճիթում ցուրտ էր և վառարանից ուգարի հոտ էր կանգնած: Վառարանը կաւէ ծաղկամանի նման մի բան էր, որը շուռ տուած դրած էր սենեակի մէջ տեղը և առաստաղի հետ միացած երկաթէ խողովակով: Այս տարօրինակ վառարանի մէջ ծրխում էին միքանի հատ տաշեղներ:

—Ինչո՞վ էք կերակրում ձեր մօրը, հարցրեց օր. Հեղինէն երեխաներին:

—Նա բան չի ուտում, միայն ջուր է խմում, պատասխանեց աղջիկը:

—Առաջ ուտում էր. երբեմն նրան բուլկի էի բերում, գոլ ջրում թրջում էի և այնպէս կերակրում, իսկ հիմա էլ չի ուտում, այսպէս պառկած է մեռելի նման, խօսեց Պետրոսը:

Վարժուհին ակամայ յիշեց դասարանում կորած բուլկի մասին և աչքերը արտասուքով լցուեցին:

—Իսկ դուք ի՞նչ էք ուտում, հարցրեց նա երեխաներին:

—Ինչ որ հաւաքում ենք, այն էլ ուտում ենք, պատասխանեց Պետրոսը:

յետոյ նա փոքր եղբօրից առաւ տոպրակը և քրոջը տուեց: Փոքրիկ տանտիկինը, որ իւր եղբայրների նման նիհար ու գունատ արարած էր, սկսեց տոպրակի միջի եղածը դատարկել:

—Ֆեղիկին աւելի են տալիս, խօսեց աղջիկը, նրան խղճում են: Իսկ Պետրոսին երբեմն ոչինչ չեն տալիս: Ամենքն էլ կարիքի մէջ են:

Օր. Հեղինէն հիւանդի մօտ կանգնած քրննում էր նրան, բազկերակի դարկը համարում, սրտի բաղխումը լսում: Իսկ օր. Մարիամը տխուր նայում էր երեխաներին: Նա մտածում էր թէ թշուառ տղան օրական ի՞նչ կարող է հաւաքել սով եղած տեղերում: Պետրոսը իւր փոքրիկ եղբօր հետ, մարմինը հազիւ ծածկող ցնցոտիներով, երկու-երեք գիւղ էր անցել, այն դժուար ձիւնապատ ճանապարհներով և պատու-

հանների առաջ կանգնելով, ողորմութիւն աղերսել:

Ֆեդիկի տոպրակի մէջ գտնուեց միքանի հատ չորացած հացի կտորներ, սոխ, միքանի հատ եփած գետնախնձոր և երկու փոքր կտոր մսեղէն: Այս էր բոլորը: Դժուար թէ սրանով կշտանար ամբողջ ընտանիքը:

Միսը տեսնելով աղջիկը ուրախ վրայ ընկաւ:

— Մի կտոր ինձ տուր, խնդրեց Ֆեդիկը:

— Ո՛չ, ո՛չ, այս մայրիկի համար պահենք, գուցէ նա ուտէ:

Տղան խոնարհութեամբ ձեռքը յետ քաշեց: Նրա դէմքը նիհար էր, մեծ ու սիրուն աչիկներով, որոնց շնորհիւ բոլորի համակրանք էր վայելում: Այդ պատճառով Ֆեդիկին երբեմն տալիս էին սոխ կամ գետնախնձոր, երբեմն էլ մսեղէն. այդպիսի դէպքում նրանք շատ գոհ էին մնում:

Օր. Հեղինէի անհանգստացները հիւանդին զարթեցրեց, որը հառաչելով շնչաց.

— Ո՛հ, տաժանելի է, օրիորդ... բժշկուհի:

Նրեխաները մօտ վազեցին. Ֆեդիկը յետուեց բարձին, իսկ Պետրոսը նրա դէմքը շոյեց ու հարցրեց.

— Մայրիկ, բան չե՞ս ուտելու:

— Ո՛չ, ինքներդ կերէք:

— Մենք կերանք, միսը քեզ համար թողինք: Հիւանդը գլուխը շարժեց և իւր սարսափե-

լի ու աղերսալից հայեացքը ձգեց անծանօթ օրիորդներին վրայ:

— Սիրելի օրիորդներ... Ախ, երեխաներս... ես ոչինչ... նրանք դեռ փոքր են, անփորձ, ոչ ոք չունին... որք կըմնան:

Օրիորդները միմեանց նայեցին և այդ հայեացքներով իրար մտքերը հասկացան. այո, նրանք ինչ-որ խոստացան միմեանց և երկուսն էլ միասին ասացին.

— Նանի, հանգիստ եղիր, մենք երեխաներիդ անխնամ չենք թողնի, հոգս կըքաշենք, կօգնենք... Մի բան կանենք:

— Շնորհակալ եմ, սիրելիք, շնորհակալ եմ: Սրանք լաւ երեխաներ են. Պետրոսը հոգացող է, մեզ խղճում է: Նա շատ է սիրում ուսում, բայց քիչ առաջ դպրոցից արձակեցին... Ո՛հ, ինչպէս էր կոծում խղճուկս, կարծում էի, թէ էլ չի ապրի...

— Ոչինչ, նանի, ոչինչ, հանգստացիր, Պետրոսը դարձեալ կըսովորէ:

Պետրոսը յանկարծ վերակենդանացաւ, սկըսեց շփոթուել և թէպէտ խրճթում աղօտ լոյս էր սփռուած, բայց և այնպէս նրա հիւանդոտ տխուր դէմքի վրայ ուրախ ժպիտի նման մի բան նկատուեց:

Բժշկուհին դեղեր յանձնեց աղջկան և սովորեցրեց թէ ինչպէս պիտի տայ հիւանդին: Նոյն միջոցին վարժուհին ցածրաձայն խօսում էր Պետրոսի հետ: Օրիորդը կարծես բոլորովին

ուրիշ տղայ էր տեսնում իւր առաջ՝ խելացի, ուշիմ, թշուառ ընտանիքի մի հոգատար անձնաւորութիւն։ Նա չէր կարողանում ճանաչել իւր նախկին զաժան ու կռաւիտ աշակերտին, որը կամ բոլորովին լուռ էր կամ խօսում էր ակամայ և ընդմիջումներով։ Այդ փոքրիկ գիւղացու հանգիստ ու խելացի պատասխանները, նրա ամեն մի խօսքը ինչ-որ լուրջ ու սրտագին բան էր արտայայտում։ Նա իւր փոքր հասակում այնքան ցաւ էր կրել, այնքան ոյժից վեր կոխ մղել կեանքի հետ, որ ուրիշները գուցէ իրենց ամբողջ կեանքում կրած չլինեն։

—Առաջ մենք էլ լաւ էինք ապրում, — պատմում էր տղան իւր նախկին վարժուհուն, — ոչ խար, ձի ու կով էինք պահում։ Հայրս կարողանում էր աշխատել, ես էլ օգնում էի։ Մենք հողաբաժին էլ ունէինք, գործներս էլ լաւ էր գրնում։ Բայց երբ հօրս պատերազմ տարան, ամեն բան տակն ու վրայ եղաւ... Հոգն ուրիշին տուինք, տաւարը ծախեցինք... Հայրս վերադարձաւ, բայց միայն մի ոտով, փաստած կրծքով և շարունակ հագում էր։ Նա մի տեղ ծառայ վարձուեց ամիսը 2 ռ. 25 կ.։ Ոչինչ, այդ էլ լաւ կրլինէր, բայց նա չկարողացաւ դիմանալ. հիւանդութիւնը խանգարում էր, կորցրած ոտի համար էլ շատ էր մտածում։ Նա մեզ բոլորիս խնամում էր, ինձ էլ խրատում էր սրանց խնամել։ Երբեք մեզ թոյլ չէր տալիս մուրալու... Երբ հայրս վախճանուեց, թաղման կարգը կատարե-

րելու համար մեր բոլոր շորերը ծախեցինք, դեռ պարտք էլ վերցրինք: Ահա սովն էլ վրայ հասաւ և մենք բոլորովին աղքատացանք: Ինձ թւում է՝ որ մայրս այլ ևս չի ազատուի իւր անկողնից: Բժիշկը նայեց, ձեռքը թափ տուեց և նոյն իսկ դեղ չգրեց:

Վերջին խօսքերը տղան դառնութեամբ արտասանեց, յետոյ լռեց ու գլուխը կախ գցեց:

— Խեղճ քոյրիկս էլ տանջւում է աչքերից, — նորից խօսեց Պետրոսը. — առաջ դպրոց էր գընում, իսկ հիմա կուրանում է:

— Իսկ դու անաշ սովորում էիր:

— Ես չէի սովորում. ժամանակ չունէի, տան գործով էի զբաղուած: Քոյրս մեծ սէր ունէր սովորելու. մինչև անգամ ուսուցիչը երկու անգամ ուղարկել էր հարցնելու, թէ ինչո՞ւ Դարիան չի յաճախում դպրոց: Բայց նա չի կարող, աչքերը ցաւում են, բացի դրանից մայրս էլ նայող չունի:

— Քեզ ո՞վ ուղարկեց մեզ մօտ, ուսումնարան, հարցրեց վարժուհին:

— Ոչոք... լսել էի, որ ձեզ մօտ շատ լաւ են սովորեցնում ու եկայ: Մտածում էի թէ...

Պետրոսը յանկարծ ցնցուեց ու լռեց. էլ չը վերջացրեց իւր խօսքը: Յայտնի չեղաւ թէ ինչի մասին էր մտածում:

Վարժուհին հառաչեց: Նա իւր հոգու ներսը զգաց խուլ նախատինք դէպի իրեն և մտա-

ծեց՝ որ մարդուս կեանքը յաճախ հանելուկ է։
 Զրագու մոմը աղօտ լոյս էր արձակում իւր
 շուրջը։ Մենաձայն միակերպ լսում էր դառը
 ճշմարտութեամբ լի մանկական պատմութիւնը.
 երբեմն լսելի էր հիւանդ կնոջ խուլ հառաչան-
 քը, որի ծանր զառանցանքը օրիորդին հանում
 էր աւելի ևս ծանր իրականութիւնից։

Բժշկի օգնականը հիւանդի գլխավերևը
 կանգնած՝ մատնացոյց արաւ իւր ընկերուհուն
 փոքրիկ Ֆեդիկին, որը տարօրինակ ծռել էր գլու-
 խը մօր բարձին, ձեռները լայն բացած՝ փէտացած
 կանգնել էր. բերանը բաց, աչքերը կիսախուփ,
 կարծես նա ուշաթափ դրութեան մէջ լինէր։

— Ի՞նչ է եղել նրան, վախեցած հարցրեց
 վարժուհին։

— Նա կանգնած քնել է, — հանգիստ պատաս-
 խանեց մեծ եղբայրը, — այդպէս սովորութիւն ու-
 նի, հէնց որ տուն կըմանի, կանգնած կամ նստած,
 իսկոյն կըքնի։ Կարծես քարանում է, բան էլ չի
 ուտում։ Խեղճը շատ մըսեց։ Զէ՞ որ մեզ տուն
 չեն թողնում, կանգնում ենք պատուհանների
 առաջ, ոմանք տալիս են որևէ բան, ոմանք ար-
 տաքսում առանց բան տալու։

Պետրոսը կամաց մօտեցաւ փոքրիկ եղբո-
 րը, զգուշութեամբ ձեռիցը բռնեց ու «եկ, մա-
 տաղ, եկ, սիրելիս», քաղցր խօսքերով մի անկիւն
 տարաւ ու պառկեցրեց ինչ-որ փալանների վը-
 րայ։ Եւ իրքան քնքշութիւն, իրքան հայրական
 հոգացողութիւն կար այդ բոլորին այդ կողմիս

Բերանը քաց, աչքերը կիսախուռի, կարծես նա ու-
շաթափ դրութեան մէջ լինէր:

ու տխրագէմ տղայի դէմքին, մինչդեռ ինքը հազիւ էր դուրս եկել մանկական հասակից:

Զնայած որ օրը երեկոյացել էր, վարժուհին և բժշկուհին պէտք է շարունակէին իրենց ճանապարհը: Նրանք փող տուին երեխաներին, հիւանդի համար էլ դեղ տուին, իսկ Պետրոսին հըրամայեցին այլ ևս չգնալ ողորմութիւն խնդրելու:

—Մի վշտանար, Պետրոս,—մտերմաբար ասաց վարժուհին,—մայրիկիդ և քոյրիկիդ լաւ պահիր. քեզ խօսք եմ տալիս, որ անպատճառ ուսումդ շարունակես:

—Էլ ի՞նչ ուսում, կասկածով պատասխանեց տղան, մինչդեռ նրա դէմքը կաս-կարմիր կտրուեց....

Փոթորիկը հանդարտուել էր. ձիւնը ծածկել էր հարթ դաշտերը, օրիորդները տխուր մտածմունքների մէջ խորասուզուած գնում էին կառքով: Ծանր իրականութիւնը շղթայել ու տիրել էր նրանց ուշքն ու միտքը, նրանց բոլոր զգացմունքը:

—Այո, կեանքը մի բարդ խնդիր է... ինչպիսի ողբերգութիւն է կատարուում մեր թողած խրճիթում:

—Եւ ցաւօք սրտի զգում եմ, որ դրա յանցանքը ինձ վրայ էլ է ընկնում, ասաց վարժուհին:

—Յանցանքը միշտ կարելի է քաւել, պատասխանեց բժշկուհին սեղմելով ընկերուհու ձեռքը:

Ե

Միւս օրը, մեծ դասամիջոցին, երբ աշակերտները նստեցին նախաճաշելու, վարժուհին ներս մտաւ և սեղանի մօտ նստելով խօսեց.

—Երեխայք, ես այսօրուայ համար ձեզ խոստացել էի մի բան կարդալ. բայց աւելի լաւ է մի եղելութիւն պատմեմ, որը երեկ ինձ հետ պատահեց:

—Պատմեցէք, պատմեցէք, այդ շատ հետաքրքրական է, լսուեց ամեն կողմից և յետին նստարաններից եկան նստեցին առաջին նստարանների վրայ. բոլորն էլ իրենց ժիր ու հարցական հայեացքները ուղղեցին դէպի օրիորդը:

Երեխաները շատ էին սիրում, երբ վարժուհին նրանց համար բան էր կարդում. իսկ աւելի ևս սիրում էին, երբ նա բերանացի էր պատմում:

Օրիորդը պատմում էր հանգիստ ու մտերմաբար, յաճախ կանգ էր առնում իւր յուզ-

մունքը ծածկելու: Նա պատմում էր երեխաներին առաջին օրուայ իւր ճամբորդութիւնից, Բերեզովկա գիւղում իւր տեսածն ու լսածը, Պետրոս Վարաբեանի բարի վարմունքը, նրա չարքաշ կեանքը. իսկ երբ հասաւ իւր պատմութեան այն կէտին, թէ ինչպէս քնեց փոքրիկ Ֆեդիկը, նա յանկարծ լռեց, յետոյ կարծես սթափուելով ասաց.

— Այնպէս ծանր էր նրա վրայ նայելը... Փոքրիկ, նիհար... Այնքան սիրելի ու հեզիկ զէմքը... Կարծես քարացել էր... Սարսափելի է... Ո՛հ, երեխայք, այլ ևս չեմ կարող...

Օր. Մարիամը լռեց և երեսը ծածկեց ձեռներով:

Երեխաների շուրջը լսուեց, յետոյ մի խուլ հեկեկանք, նրան հետևեց երկրորդը, երրորդը...

— Տէր Աստուած, եթէ իմանամ, որտեղ եմ վայր ընկնելու, յարդ կը փռէի: Իմանայի ո՞րտեղ է իսկական դժբախտութիւնը՝ հոգիս հանէի տայի, դռան մօտից լսուեց դպրոցի ծառայի կոպիտ ձայնը:

Նրա խօսքերը ամենքին սթափեցրեց. այդ րոպէին կարծես այդ էր բոլորի միտքը:

Օրիորդը բարձրացրեց գլուխը. նրա աչքերը արտասուելուց կարմրել էին:

— Երեխայք, թող մենք չամաչենք մեր արցունքից. թող սրանք մեր յանցանքը քաւելու արցունքները լինեն: Այո, մենք շատ անարդար էինք դէպի Պետրոսը:

Մենք հարց ու փորձ չարինք նրա դառը վիճակի, նրա զժբախտ կեանքի մասին... Իսկ այն թշուառը ինչպէս էր ձգտում սովորել, ինչպէս էր աշխատում. տամսեակ վերստ էր անցնում խեղճուկը ցրտին ու սառնամանիքին, այն էլ քաղցած փորով: Նա խնամում էր մօրը, քրոջը, փոքրիկ եղբօրը: Յայտնի բան է, նա լաւ չաւաւ, որ Սիմէօնի բուլկին վերցրեց, Օնիկի տետրակը, իւր ազգականի տանից շապիկը. սակայն մենք այս բոլորը պէտք է ներենք, որովհետեւ նա անասելի վիշտ է ունեցել:

— Ես իսկի չեմ ամսոսում իմ բուլկիի համար, ճշաց Սիմէօնի սուր ձայնը:

— Ես նրան դարձեալ կըտամ տետրակ, խօսեց Օնիկը:

— Իսկ ես նրան պատկերազարդ գրքոյկ կընծայեմ Ֆեդիկի համար, լսուեց նոյն իսկ ժլատ Անդրէասեանի ձայնը:

Ամենքն էլ որևէ բանով ուզում էին արտայայտել իրենց մասնակցութիւնը Պետրոսին օգնելու:

Երբ աշակերտները տուն էին գնում, Անտօնը յետ մնաց, շփոթուած մօտեցաւ վարժուհուն և երեք կոպէկանոց տալով ասաց.

— Օրիորդ, սրանով բուլկի առէք Պետրոսի մօր համար:

— Լաւ, սիրելիս, հէնց վաղը կուղարկեմ:

Միքանի օրից յետոյ մեր Պետրոսը տեղափոխուեց Չառսեան դպրոցի խոհանոցը: Նրա մայրը վախճանուեց, փոքրիկ եղբօրը իւր մօտ վերցրեց դպրոցի հոգաբարձուն, որի կինը սիրով յանձն առաւ աղջկայ աչքերը առողջացնել և նրան ուսում տալ:

Օր. Մարիամի հոգն ու թախանձանքը արձագանք գտան այն մարդկանց սրտերում, որոնց նա թախանձանօք օգնութիւն էր խնդրում Պետրոս Վարաբեանի ընտանիքի համար:

Երբ Պետրոսը ախուր և յուզուած նորից երևաց դասարանում, բոլոր աշակերտները միանգամից լռեցին, հանաքներն ու խօսակցութիւնները դադարեցրին... Իսկ երբ ցանկարծ Պապովեանի ծիծաղն եկաւ, այնպիսի մի բռնի ստացաւ հարեանից, որ իսկոյն ձայնը կրտրեց:

—Սյդ ծաղրածութիւններդ թո՛ղ, թէ չէ՛ ես քեզ ցոյց կըրտամ, խստութեամբ շշնջաց Անտօն:

Պետրոս Վարաբեանը մօտիկ բարեկամացաւ դպրոցի ծառայի հետ: Իսկ ամենամտերիմ ու անխղելի բարեկամութիւն էր:

Գէորգը իւր շապիկը փոքրացրեց ու կարեց Պետրոսի համար. ոչ մի պատառ առանց նրան բերանը չէր դնում: Պետրոսն էլ իւր կողմից

միշտ օգնում էր նրան՝ թէ շուր բերելիս, թէ փայտ շարդելիս և թէ դասարանները մաքրելիս: Իսկ երեկոնները կամ կարդում էր նրա համար, կամ նստում զրոյց էին անում իրենց հետաքրքրող հարցերի մասին:

—Յեռի Կէորգ, մի անգամ ասաց Պետրոսը, ես այն շապիկը հօ չգողացայ, միայն վերջերի հագնելու. օրիորդը ամեն օր բարկանում էր վրաս, որ իմս կեղտոտ էր և կարկատանով, ես էլ ուրիշը հագայ...

—Երբեմն այդպէս գուր մեղադրում են... ես էլ դանակս որ կորցրի, մտածում էի թէ դու կրկնես վերցրած, բայց, վերջը գտայ. կընշանակէ՝ ես քեզ ի գուր վիրաւորեցի:

—Այո, մեր ընտանիքում այդպիսի խայտառակութիւն չէր կարող պատահել. հայրս սաստիկ արգելում էր:

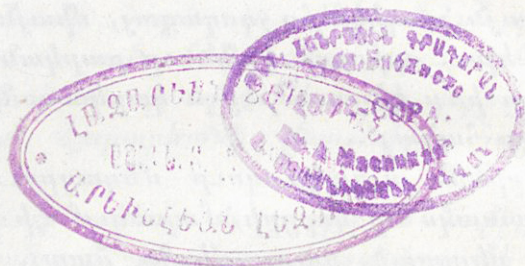
—Իսկ Սիմէօնի բոլկին դու վերցրիր:

—Ոչ, չեմ վերցրել, չեմ էլ տեսել:

Իսկապէս Պետրոսը երբեք բան չէր գողացել ոչոքից: Դա մի ազնիւ, բարի ու անշահասէր տղայ էր:

Երբ գարնանը Չառսեան դպրոցում քըննութիւնները վերջացան, Պետրոս Վարաբեանը ոչ միայն գովասանական թուղթ, այլ և մի փառակազմ գիրք նուէր ստացաւ: Գովասանական թուղթը յանձնեց նրան վաճառական-հոգաբար-

ձուն և շատ գովեց նրան իւր յառաջագիմութեան և գերազանց վարքի համար: Պետրոսը շնորհակալութեամբ լի հայեացքով նայեց օր. Մարիամին, որ գլխով հաւանութեան նշան աւրաւ և սիրալիր ժպտաց: Նրանք իրար հասկացան:

ՆՈՒՐ ՄԱՆՈՒՆԵՐՆԵ

1. Վայրի կարասներ (սպառուած)	8
2. Աստիւն վիշտ (սպառուած)	10
3. Անաստապար (սպառուած)	12
4. Աշխէնն ու Մարգարիտ (սպառ.)	10
5. Աղքատի բաղըր (սպառուած)	5
6. Գոհարիկն ու Առողիկը (սպառուած)	10
7. Ներթոնն ու պատարաշր (սպառ.)	10
8. Գիղում (սպառուած)	20
9. Կննդանի ⁹ և արդեօք (սպառուած)	8
10. Բարեկամներ (սպառուած)	12
11. Առականներ ընտանի տառաւորիկից (սպառ.)	12
12. Մագնիս	12
13. Ասի տառաւորիկներ	15
14. Ոգնիկներ	8
15. Թմիկիկը (սպառուած)	12
16. Լեռան արշիկը (սպառուած)	20
17. Բու	12
18. Փոքրիկ Պարոյի արեւածները	15
19. Փիղ	8
20. Ռուրէնի զբաղմունքը	25
21. Որը Աննան	12
22. Արցունք	15
23. Անձազոհ մանուկ	10
24. Դարեւոր կաղնի	6

25. Խրամատի եզերքին	10
26. Լուսատառիկներ	40
27. Կատակերգութիւն զովի ըսկում	12
28. Նոր մայրիկս	10
29. Բախտը ինչո՞ւմ էր	8
30. Եօկին եւ Եակին	5
31. Փոքրիկ Լեւոնի գաղանիքը	7
32. Կարլ Լիննէ	20
33. Յիսուսի ասեւածատը	
Մարգարտածաղիկն ու արտառը	10
34. Փոքրիկ Հարրիի սննդակը	15
35. Արքայադուստրն ու Թզուկը	10
36. Գեղեցիկ Նիւերնեզա	10
37. Աստղամանուկ	10
38. Զանկեղների ընտանիքը	30
39. Առաջին հիասթափութիւն	5
40. Աղքատ դպրոցականը	10

